



Briuselis, 2019 01 09
COM(2019) 1 final

**KOMISIJOS ATASKAITA EUROPOS PARLAMENTUI, TARYBAI, EUROPOS
EKONOMIKOS IR SOCIALINIŲ REIKALŲ KOMITETUI IR REGIONŲ
KOMITETUI**

Energijos kainos ir išlaidos Europoje

{SWD(2019) 1 final}

1. ĮVADAS

Energija mūsų kasdieniame gyvenime yra būtina: ją vartojame nuo ryto, kai uždegame šviesas, iki vakaro, kai grįžtame iš darbo namo. Ji būtina ir tam, kad galėtume šildyti savo namus, galėtų veikti ligoninės, mokyklos, biurai, ir tam, kad vyktų pramoninė veikla. Siekiant iš esmės išspręsti klimato kaitos problemas, labai svarbu pereiti prie švarios energijos. Energijos ištekliai lemia ir mūsų ekonominės veiklos rezultatus, ir pasaulinius geopolitinius santykius. Todėl stebint ankstesnių laikotarpių ir būsimus veiksnius, lemiančius energijos kainas ir išlaidas, ir stengiantis juos suprasti gaunama itin svarbios pagrindinės informacijos, kuri yra reikalinga diskusijoms energetikos ir klimato politikos bei visos ES ekonominės plėtros klausimais.

Energetikos sektorius ir energetikos politika yra plėtojami ieškant galimybių pereiti prie švarios energijos. Visoje ES ir jos valstybėse narėse rengiami planai ir metodai, kaip iki 2030 m. pasiekti užsibrėžtus tikslus energetikos ir klimato srityse, plėtojami ir tobulinami elektros ir dujų rinkų modeliai. Nuolat kuriama inovacijų ir investicijų rėmimo politika ir priemonės. Vykdydama pagal Paryžiaus susitarimą dėl klimato kaitos priimtus įsipareigojimus, Europos Komisija neseniai patvirtino ilgalaikę strategiją, kaip iki 2050 m. sumažinti išmetamą šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį¹.

Šioje ataskaitoje ir prie jos pridėtame Komisijos tarnybų darbiname dokumente pateikti išsamūs duomenys apie visos ES, valstybių narių ir mūsų prekybos partnerių namų ūkių bei pramonės mokamas energijos (elektros, dujų ir naftos produktų) kainas ir patiriamas išlaidas bei analizuojamos šių rodiklių tendencijos. Ataskaitoje taip pat nagrinėjami energijos apmokestinimo, pajamų ir subsidijų duomenys. Didžioji dalis ataskaitoje panaudotų duomenų gauti iš Eurostato (šie duomenys papildyti sektoriaus tyrimais ir kitais specialiai surinktais duomenimis). Kainų tendencijų analizė padeda įvertinti konkurenciją ir gamintojų bei vartotojų santykius energijos rinkose. Išlaidų tendencijų analizė padeda įvertinti poveikį energijos nepritekliui, pramonės konkurencingumui, energijos prieinamumui apskritai ir rinkos modelių veiksmingumui. Ši analizė taip pat padeda įvertinti subsidijų režimų efektyvumą, padarinius nacionaliniams biudžetams ir pajamoms ir investicijų į pertvarkomą Europos energetikos sektorių poreikį.

Šioje ataskaitoje aptartas nuolatinis energijos kainų, ypač pasauliniu lygmeniu nustatomų iškastinio kuro kainų, svyravimas – neseniai padidėjusios pasaulinės iškastinio kuro kainos labai paveikė ES ekonomiką, dėl jų padidėjo ES energijos išlaidos. Atsižvelgiant į padidėjusias kainas, atsirado tvirtas ekonominis pagrindas mažinti ES priklausomybę nuo iškastinio kuro ir didinti šios priklausomybės mažinimo ekonominę naudą. Ataskaitoje taip pat įvertinti daromi Europos energijos rinkų veikimo ir susijusios teisės aktų sistemos patobulinimai. Tai svarbu, nes veiksmingos energijos rinkos padės ne tik mažinti energijos išlaidas, išsaugoti pramonės konkurencingumą, bet ir uždirbti pajamų būsimoms svarbioms sektoriaus investicijoms finansuoti.

Nagrinėjant energijos išlaidas ataskaitoje pabrėžiamas poreikis saugoti pažeidžiamus namų ūkius ir užtikrinti, kad pramonės sektorius neatsidurtų nepalankioje padėtyje ir neprasidėtų jo nuosmukis. Išsprendus šiuos dėl energetikos pertvarkos kylančius pereinamojo laikotarpio energijos paskirstymo klausimus būtų užtikrinta, kad energetikos pertvarka ir ES

¹ COM(2018)773

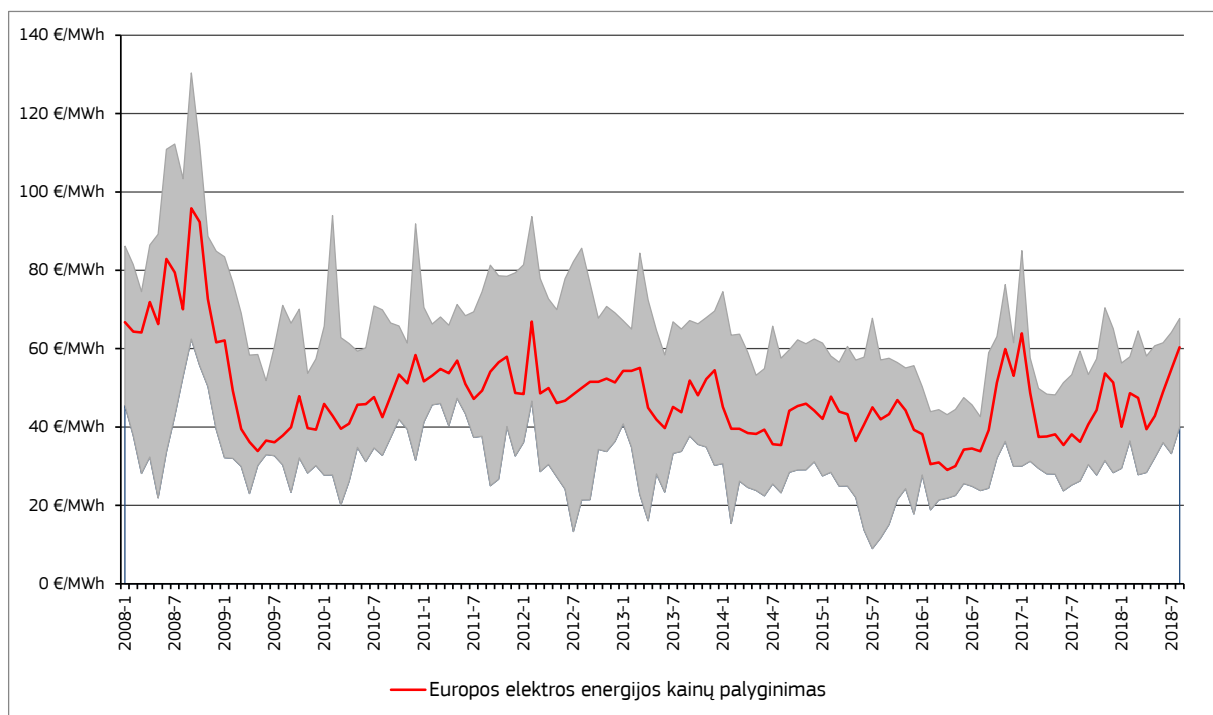
įsipareigojimų pagal Paryžiaus susitarimą dėl klimato kaitos įgyvendinimas padėtų sukurti ekonominių galimybių ir pramonės sektoriui, ir namų ūkiams.

2. ENERGIJOS KAINŲ TENDENCIJOS

Šioje ataskaitoje pateikti duomenys ir faktai apie didmeninių ir mažmeninių elektros, dujų ir naftos produktų kainų tendencijas ES, valstybėse narėse ir kai kuriose G 20 šalyse.

2.1. ELEKTROS KAINOS

Didmeninėje elektros energijos rinkoje dėl vis didesnio rinkų susiejimo ir tiesiamų jungiamųjų linijų kainų konvergencija akivaizdžiai didėja (tai – didesnio rinkų efektyvumo požymis²), išskyrus ypač didelio kainų pakilimo ir sumažėjimo laikotarpius, kai vietos pasiūlos skirtumai yra pernelyg dideli, kad valstybių narių tarpusavio skirtumus būtų galima suderinti. Nors dėl vis didesnės atsinaujinančiosios energijos skverbties kainos neatidėliotinų sandorių rinkose apskritai mažėja, bendras kainų tendencijas vis dar daugiausia lemia anglių ir dujų kainos – dažniausiai pagal jas nustatoma ribinė kaina ir, pavyzdžiui, jos lėmė kainų didėjimą nuo 2016 m. vasaros (padėtis paastrėjo dėl 2017 m. pradžioje atėjusios atšiaurios žiemos).

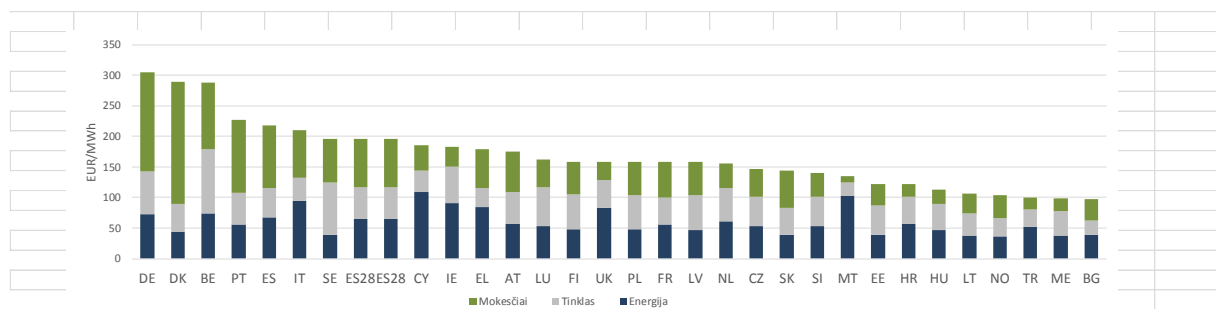


1 diagrama. Mėnesinės didmeninės elektros kainos. Didžiausių ir mažiausių kainų intervalas . Šaltinis – „Platts“, Europos elektros energijos rinkos

Iš tarptautinių palyginimų matyti, kad ES didmeninės realiosios elektros kainos tebėra didesnės negu JAV, Kanadoje ir Rusijoje (kur elektra daugiausia gaminama naudojant vietos vandens išteklius ir iškastinį kurą), bet mažesnės negu Brazilijoje, Japonijoje, Kinijoje ir Turkijoje.

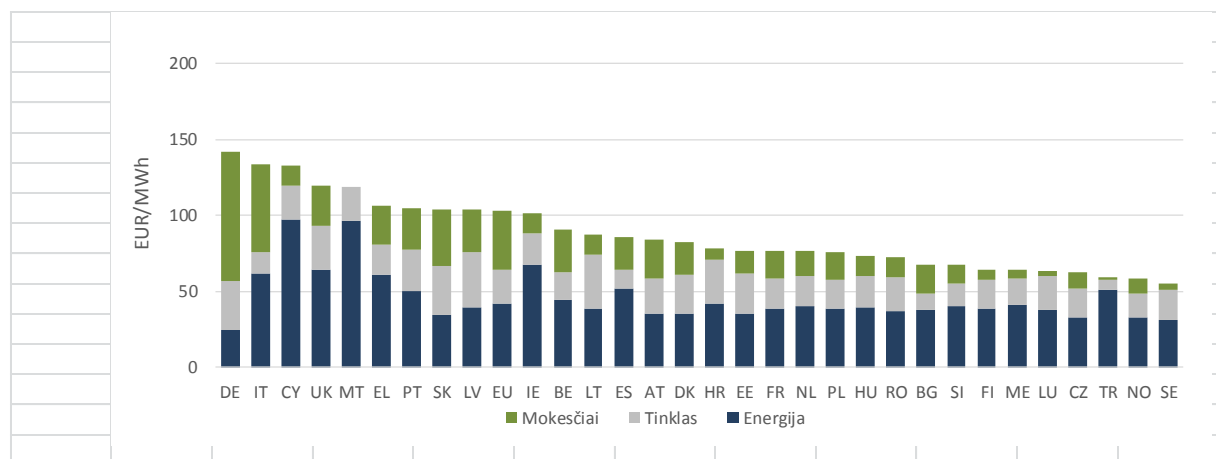
2017 m. – pirmą kartą nuo 2008 m. – ES namų ūkių mažmeninės kainos sumažėjo. Tinklo rinkliavų ir mokesčių didėjimo tendencija baigėsi. Rinkliavos nedidėjo iš dalies todėl, kad mažėjo investicijų į atsinaujinančiąją energiją vieneto sąnaudos ir dėl to mažėjo investicijoms reikalingų pajamų poreikis. Mokesčiai ir rinkliavos sudaro 40 proc. vidutinių ES elektros kainų.

² Per paskutinįjį dešimtmetį elektros kainų skirtumai sumažėjo 21 proc., o ES vidaus prekyba išaugo.



2 diagrama. 2017 m. namų ūkių elektros kainos (reprezentatyviausia vartotojų grupė). Šaltinis – Energetikos GD surinkti duomenys³

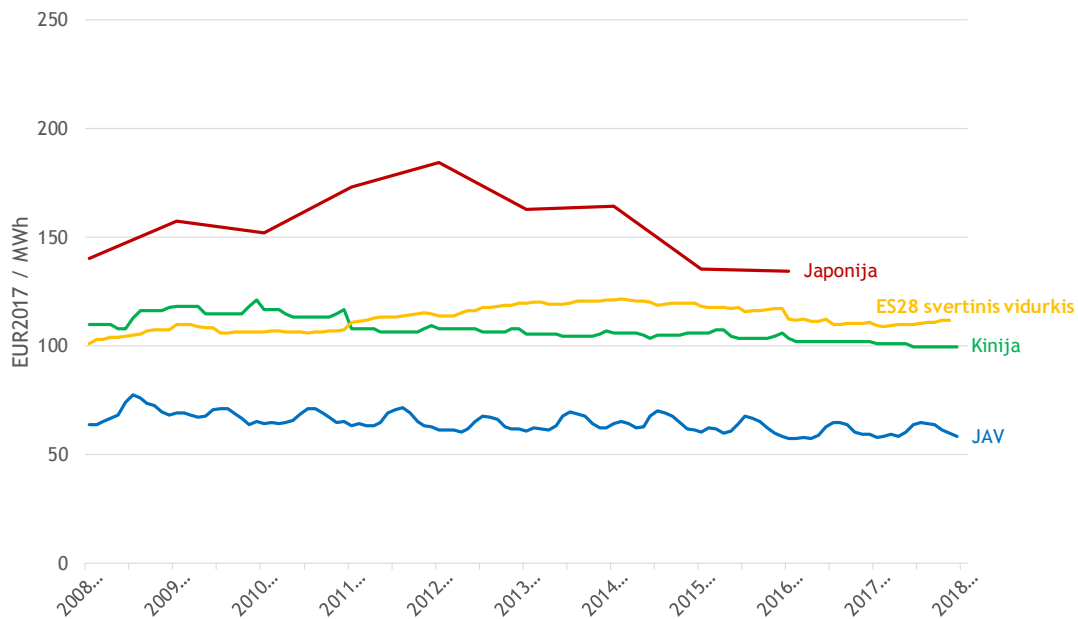
Nuo 2015 m. dėl sumažėjusių energijos kainos dedamųjų dalių pramonės sektoriaus (ne namų ūkių) kainos mažėjo. Pramonės sektorius (dėl konkurencingumo priežasčių) dažnai atleidžiamas nuo elektros mokesčių ir rinkliavų arba moka mažesnius mokesčius ir rinkliavas negu namų ūkiai, jam taip pat taikomi mažesni tinklo mokesčiai.



3 diagrama. 2017 m. pramonės sektoriaus elektros kainos. Šaltinis – Energetikos GD surinkti duomenys

Turint galvoje sektoriui skiriamą paramą ir bendrą siekį, kad Europos pramonė būtų pajėgi sąžiningai konkuruoti tarptautinėse rinkose, ES mažmenines kainas taip pat naudinga palyginti su tarptautinių prekybos partnerių mažmeninėmis kainomis. Palyginus naujausius duomenis, matyti, kad ankstesnė tendencija apskritai tebesitęsia: ES mažmeninės (realiosios) kainos yra didesnės negu JAV, Kanadoje, Kinijoje, Rusijoje ir Turkijoje, bet mažesnės negu Brazilijoje ir Japonijoje. Mažmeninės kainos paprastai kinta mažiau negu didmeninės rinkos kainos, nes mažmenininkai dažniausiai sudaro fiksuotų kainų sutartis, tad kainų dinamika pagal jas būna nedidelė ir neatspindi tikrųjų energijos tiekimo sąnaudų, kurias atspindi didmeninės kainos.

³ Reprezentatyviausios grupės kaina yra kaina, už kurią kiekvienos šalies namų ūkiams buvo parduota didžioji dalis elektros energijos. Įvairių šalių reprezentatyviausia grupė skiriasi – nuo Eurostato DB grupės iki DE grupės.



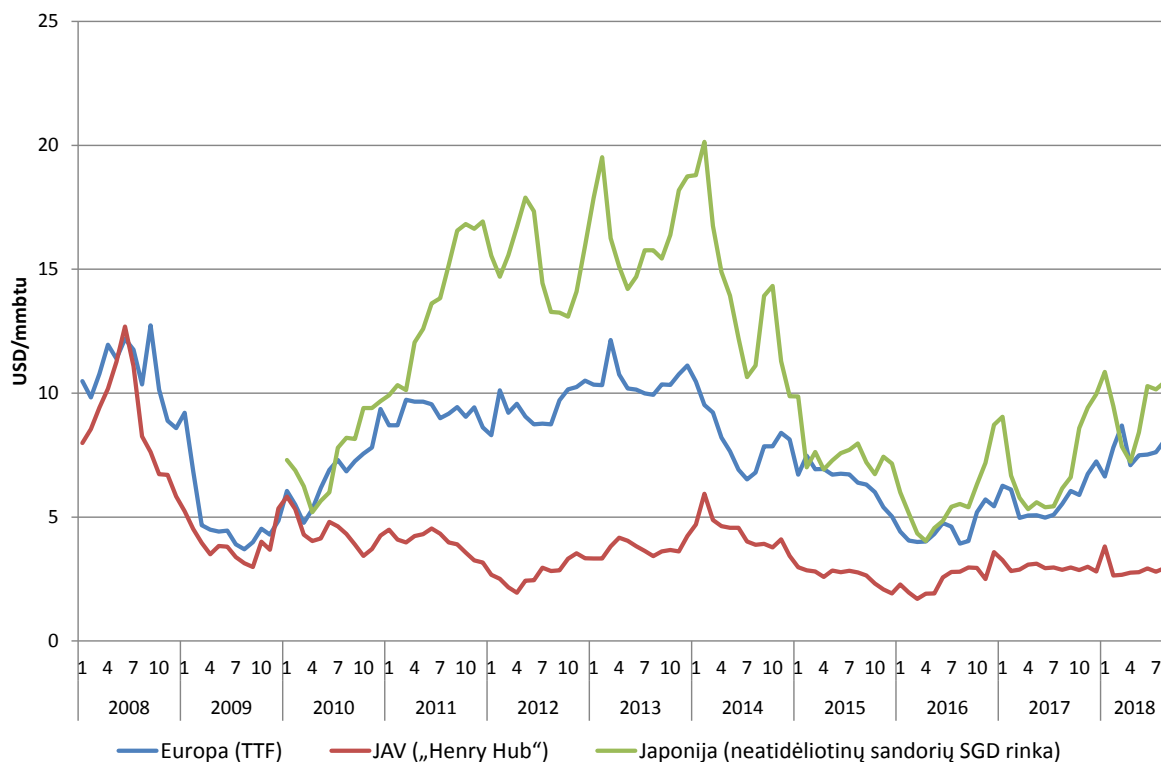
4 diagrama. Pramonės sektoriaus mažmeninės elektros kainos. Šaltinis – Eurostatas, CEIC ir TEA

Elektros kainų pokyčius daugiausia lemia mokesčiai ir rinkliavos (iki šiol jie didėjo), tačiau visai neseniai dėl trumpalaikio dujų kainų sumažėjimo ir stabilių tinklo tarifų elektros kainos šiek tiek sumažėjo.

2.2. DUJŲ KAINOS

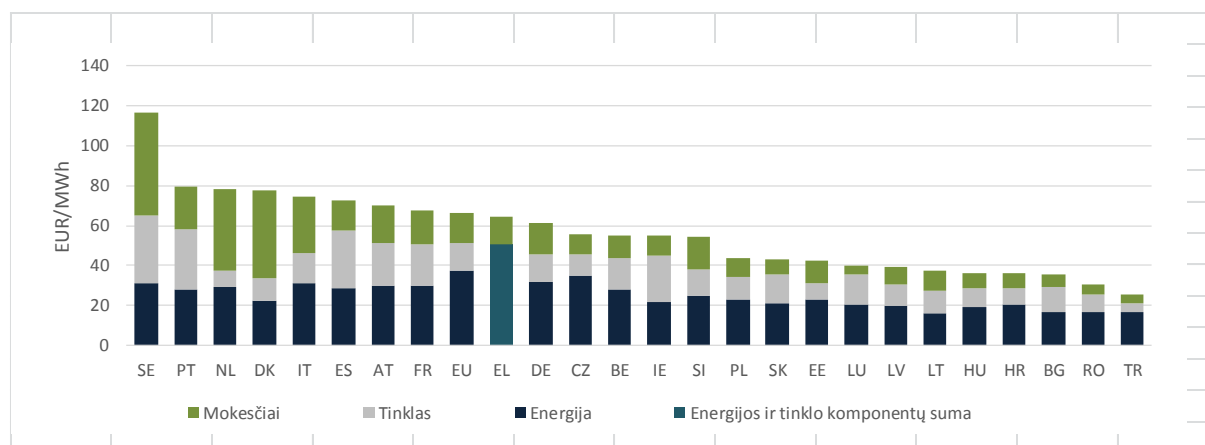
Elektros kainos iš dalies nustatomos pagal iškastinio kuro kainas (kainoms įtakos turi ir kiti, labiau nacionalinio arba regioninio pobūdžio veiksniai), o gamtinių dujų kainos priklauso nuo pasaulinių iškastinio kuro, įskaitant naftą, kainų. Plečiantis pasaulinėms SGD rinkoms ir didėjant kitų išteklių pasiūlai, didžiuliai dujų kainų skirtumai 2011–2014 m., žinoma, sumažėjo. Tačiau neseniai, ekonomikai atsigavus ir naftos kainoms augant, dujų kainos vėl padidėjo. Kaip 2018 m. liepos mėn. pažymėjo Komisijos Pirmininkas J.-C. Junckeris, ES rinka tebėra atvira didesniai ES dujų eksportui⁴. Europos ir Azijos kainų konvergencija pavasario ir vasaros mėnesiais galėjo būti ypač palanki atsargoms papildyti. Šalių gamintojų (JAV, Kanados, Rusijos) kainos tebėra mažesnės už grynųjų importuotojų (Japonijos, Kinijos, Korėjos) kainas, o ES kainos išlieka per vidurį.

⁴ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-4920_lt.htm.



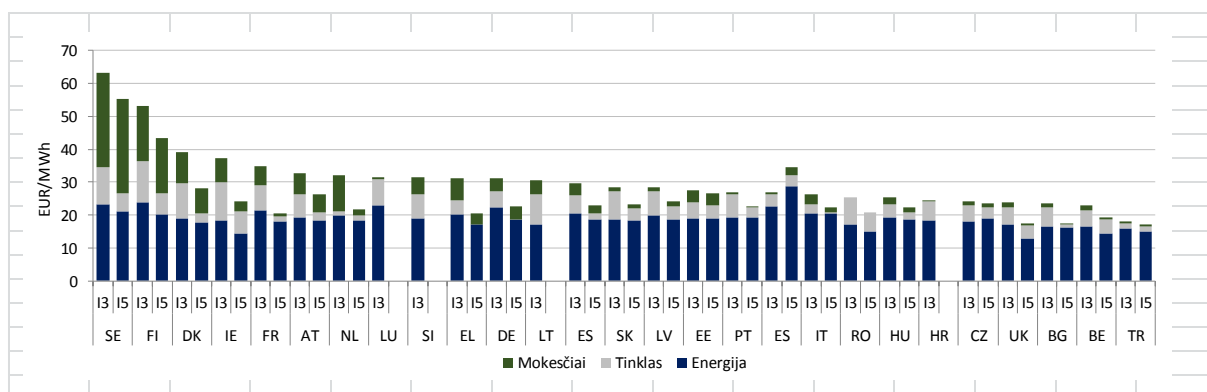
5 diagrama. Europos, JAV ir Japonijos didmeninės dujų kainos. Šaltinis – „Platts“, „Thomson Reuters“

ES mažmeninėse dujų rinkose dėl konkurencingumo priežasčių įmonėms ir – kai kuriose valstybėse narėse – namų ūkiams, kuriuose dujos yra pagrindinis šildymo šaltinis, todėl yra pirminio būtinumo išteklius, taikomi mažesni mokesčių tarifai. Tad mažmenines kainas daugiausia lemia didmeninės kainos, o energijos sudedamoji dalis sudaro iki 80 proc. kainos. Vertinant absoliučiais dydžiais, energijos sudedamoji dalis pramoniniams vartotojams per metus sumažėjo 2,4 proc. ir skirtumai per paskutinįjį dešimtmetį sumažėjo 11 proc., o tai atspindi pažangą, padarytą kuriant bendrąją dujų rinką. Pažymėtina ir tai, kad stambūs pramoniniai energijos vartotojai moka mažesnius mokesčius ir mažesnes rinkliavas negu vidutinio dydžio pramoniniai energijos vartotojai.



6 diagrama. 2017 m. namų ūkių dujų kainos. Šaltinis – Energetikos GD surinkti duomenys⁵

⁵ Graikijos duomenys pateikti už 2015 m.

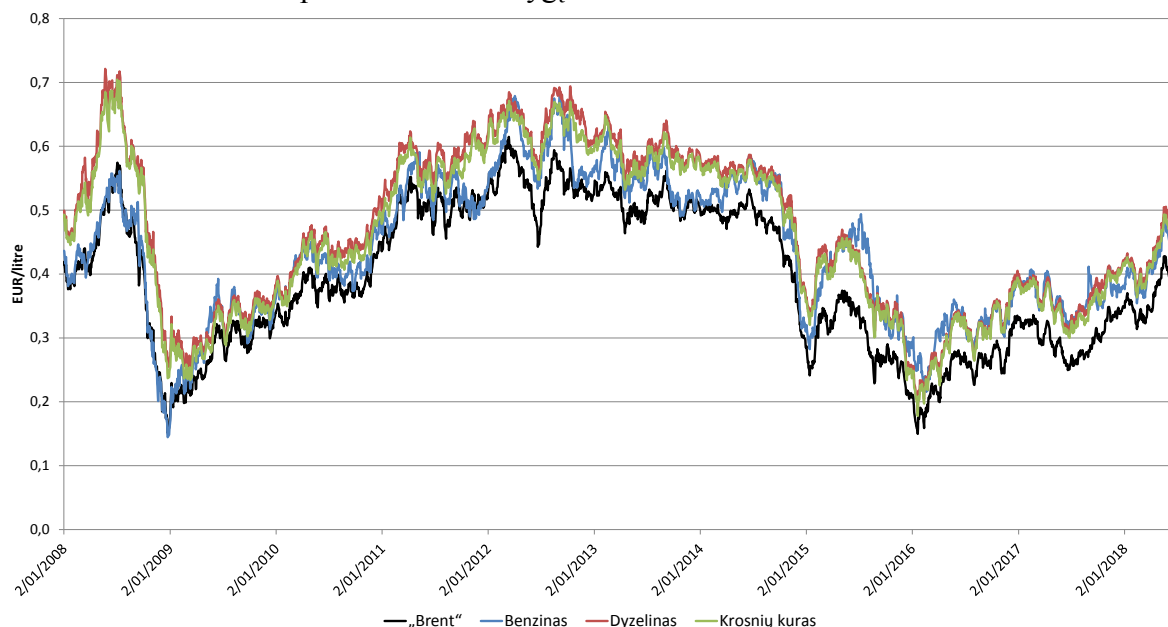


7 diagrama. 2017 m. vidutinės ir didelės pramoninių dujų kainos. Šaltinis – Energetikos GD surinkti duomenys

2.3. NAFTOS KAINOS

2014–2016 m. žalios naftos kainos buvo sumažėjusios, tačiau ir iš esmės vėl kyla. 2016 m. pavasarį prasidėjusį kilimą paskatino pasauliniai veiksniai (paklausos augimas, OPEC strateginė elgsena, įtampa Artimuosiuose Rytuose, JAV sankcijų Iranui paskelbimas ir pan.). Kainų nepastovumas didėja ir dėl valiutos kursų svyravimo, nes pagrindinė pasaulinių energijos rinkų valiuta dažniausiai yra JAV doleriai, o ne eurai.

Kadangi ES valstybėse narėse palyginti didelę naftos produktų mažmeninių kainų dalį sudaro mokesčiai, naftos kainos svyravimo poveikis yra mažesnis. Nepaisant to, iki 2018 m. vidurio mažmeninės kainos vėl pasiekė 2015 m. lygį.



8 diagrama. Žalia nafta („Brent“) ir didmeninės Europos benzino, dyzelino ir krosnių kuro kainos. Šaltinis – „Platts“, ECB

Didėjančios iškastinio kuro kainos primena ES, kad reikia didinti energijos vartojimo efektyvumą, sparčiau mažinti priklausomybę nuo iškastinio kuro ir pertvarkyti energetiką, bei yra paskata to siekti. Naftos ir dujų kainos nustatomos pasaulinėse rinkose. Jos kinta

keičiantis pasaulinei pasiūlai ir paklausai. Nuo 2016 m. jos (apskritai) didėjo, daugumai ES valstybių narių, kurios yra gryniosios importuotojos, primindamos apie jų, kaip pirkėjų, priklausomybę. Elektros kainų svyravimą taip pat netiesiogiai lemia iškastinio kuro kainos. Taigi ES ir toliau veikia išorinės rinkos jėgos ir geopolitiniai įvykiai, dėl to kainų pokyčiai gali lengvai paveikti pramonę ir namų ūkius, jie taip pat turi įtakos prekybos balansui ir bendriems ekonominės veiklos rezultatams. Iš Europos Komisijos atlikto modeliavimo rezultatų matyti, kad, jeigu 2018 m. vidutinės naftos kainos bus 75 JAV doleriai už barelį⁶, 2018 ir 2019 m. ES BVP sumažės maždaug 0,4 proc., o infliacija 2018 m. padidės 0,6 procentinio punkto, palyginti su tuo, ko būtų galima tikėtis, jeigu naftos kainos ir toliau atitiktų 2017 m.⁷ lygį.

Imdamasi politinių atsakomųjų priemonių, kad apsisaugotų nuo tokių jėgų, ES stengiasi gerinti vidaus rinkos veikimą ir mažinti Europos ekonomikos priklausomybę nuo iškastinio kuro. Įgyvendinant ES energetikos ir klimato politiką mažinama priklausomybė nuo pasaulinių iškastinio kuro išteklių.

3. ENERGIJOS IŠLAIDOS

Analizuojant įperkamumo ir konkurencingumo klausimus Europos namų ūkių ir įmonių požiūriu, svarbu įvertinti bendrąsias energijos išlaidas (ne tik kainą). Pasaulinių iškastinio kuro kainų paveikti negalime, tačiau *galime* įgyvendinti ekonomiškai efektyvius sprendimus, kuriais būtų mažinamas vartojimas ir keičiamas vartojamos energijos pobūdis.

Kad galėtume suprasti, kuriuos sektorius ir pramonės šakas remti ir kokia politika bei priemonėmis galėtume veiksmingiausiai sušvelninti neigiamus energijos išlaidų padarinius, naudinga išsamiai išnagrinėti namų ūkių ir įmonių, įskaitant įvairias energijai imlias pramonės šakas, išlaidų pobūdį.

3.1. ES ENERGIJOS IŠLAIDOS

Makroekonominiu požiūriu vienas pagrindinių pasaulinių iškastinio kuro kainų poveikio rodiklių yra importo išlaidos, tai yra lėšos, kurias ES sumoka kitų šalių iškastinio kuro tiekėjams. 2017 m. energijos išlaidos siekė 266 mlrd. EUR, taigi, palyginti su 2016 m., padidėjo 26 proc. (tačiau, palyginti su 2013 m. pasiekta aukščiausia 400 mlrd. EUR riba, sumažėjo 34 proc.). Pagrindinė šio padidėjimo priežastis yra didėjanti naftos kaina: 2017 m. naftos kaina sudarė 68 proc. visų importo išlaidų, dujos – 28 proc., akmens anglis – 4 proc.

Iškastinio kuro importas daro reikšmingą poveikį ES prekybos balansui, taigi atspindi ES energetinę priklausomybę ir yra priklausomybės nuo iškastinio kuro ekonominių išlaidų rodiklis. Išlaidos daro tiesioginį ir reikšmingą poveikį visam ekonomikos augimui. ES yra vis dar labai priklausoma nuo iškastinio kuro importo, jį veikia kintančios pasaulinės iškastinio kuro (ypač naftos) kainos. Anglių importo ir anglims tenkančios importo išlaidų dalies sumažėjimą iš dalies lėmė tai, kad vis didesnę ES elektros dalį sudaro iš atsinaujinančiųjų išteklių pagaminama elektra. Pasaulinėms naftos ir dujų kainoms mažėjant, energijos išlaidos taip pat mažėjo, o kainoms pradėjus augti – išlaidos irgi pradėjo didėti. Atsižvelgiant į neapibrėžtumą, susijusį su JAV dolerio ir euro kursu, ir šio kurso svyravimą, išlaidos gali

⁶ 2019 m. – 70 JAV dolerių už barelį.

⁷ Komisijos specialistų skaičiavimai remiantis vidaus modeliavimo rezultatais (naudojant Europos Komisijos pasaulinį daugiašalį modelį). Metinis 2018 m. vidurkis gali būti šiek tiek mažesnis nei ši prielaida.

didėti dar sparčiau. Jeigu sandoriai dėl importuojamų energetikos produktų būtų sudaromi eurai, su sandorių išlaidomis susijusį neapibrėžtumą būtų galima sumažinti⁸.

3.2. NAMŲ ŪKIŲ IŠLAIDOS ENERGIJAI

Europos namų ūkiai energijai išleidžia skirtingą dalį savo pajamų, priklausomai nuo bendrų tos valstybės namų ūkių išlaidų. 2015 m.⁹ dešimties procentų skurdžiausiai gyvenančių namų ūkių išlaidos energijai, išskyrus transportą, sudarė 9,8 proc. Vidutines pajamas gaunančių namų ūkių išlaidos energijai sudarė 6 proc., didesnes pajamas – dar mažesnę dalį. Padėtis ES viduje taip pat skiriasi – Šiaurės ir Vakarų Europos šalių namų ūkiai išleidžia 4–8 proc., Vidurio ir Rytų – 10–15 proc.

Energijos nepritekliaus mažinimo priemonės tradiciškai buvo sutelkiamos į kainų palaikymą arba kainų lengvatas. Siekiant užtikrinti, kad kainos visiems būtų vienodos, jos buvo reguliuojamos. Kainų reguliavimo priemonė nėra skirta mažas pajamas gaunantiems namų ūkiams, dėl jos ir gamintojams, ir vartotojams mažėja kainų lengvatos, ji taip pat trukdo diegti technologijas, pavyzdžiui, išmaniuosius skaitiklius. Vis labiau tikimasi, kad daugiau naudos visiems namų ūkiams suteiks konkurencija mažmeninėje rinkoje. Ypač pažymėtina, kad keleto valstybių narių mažmeninės elektros įmonės pradėjo naudoti „dinaminės kainos sutartis“ – pagal jas naudojantis naujomis technologijomis (paslaugas teikiant automatizuotai ir naudojant išmaniuosius skaitiklius) galima taikyti lanksčią ir rinkos sąlygas atitinkančią kainodarą. Taip namų ūkiams galima suteikti daugiau savarankiškumo ir galimybių sumažinti energijos išlaidas, kartu nereikalaujant kaip nors keisti elgseną. Apskaičiuota, kad dėl tokių sutarčių nedaug elektros suvartojantys namų ūkiai per metus gali sutaupyti nuo 22 iki 70 proc. metinių išlaidų energijos tiekimui. Kiek mažesnės naudos galima tikėtis tik gamtinių dujų atveju.

Be to, kad energijos kainoms valdyti ES taiko namų ūkių kainodaros priemones, ji taip pat yra pasaulio lyderė energijos vartojimo efektyvumo politikos ir išlaidų mažinimo priemonių įgyvendinimo srityje. Energijos vartojimą, taigi ir namų ūkių energijos išlaidas, siekiama sumažinti pagal ES ekologinio projektavimo ir energijos ženklinimo iniciatyvas naudojant energiją taupančius prietaisus, ES teisės aktais ir ES bei nacionalinėmis finansavimo programomis skatinant pastatų renovaciją.

3.3. PRAMONĖS SEKTORIAUS ENERGIJOS IŠLAIDOS

Europos verslo sektoriaus patiriamas energijos išlaidas taip pat reikia stebėti, nes jos yra svarbios Europos ekonomikos augimui ir klestėjimui. Energijos išlaidų dydis ir poveikis įvairiuose ekonomikos sektoriuose yra labai skirtingas.

1 lentelė. Energijai tenkanti pramonės gamybos sąnaudų dalis įvairiuose sektoriuose

Sektorių pavyzdžiai	Energijai tenkanti gamybos sąnaudų dalis (intervalas)
<i>Vidutinės Europos įmonės</i>	0–3 proc.
<i>Kompiuteriai ir elektronika, motorinės transporto priemonės, kita transporto įranga</i>	1 proc.
<i>Atliekų tvarkymas, apgyvendinimas ir restoranai</i>	3–5 proc.
<i>Energijai imlūs gamybos sektoriai</i> <i>Cementas, kalkės ir gipsas, iš molio gaminamos statybinės medžiagos, plaušiena ir popierius, stiklas, geležis ir plienas, pagrindinės cheminės medžiagos, spalvotieji metalai</i>	3–20 proc.

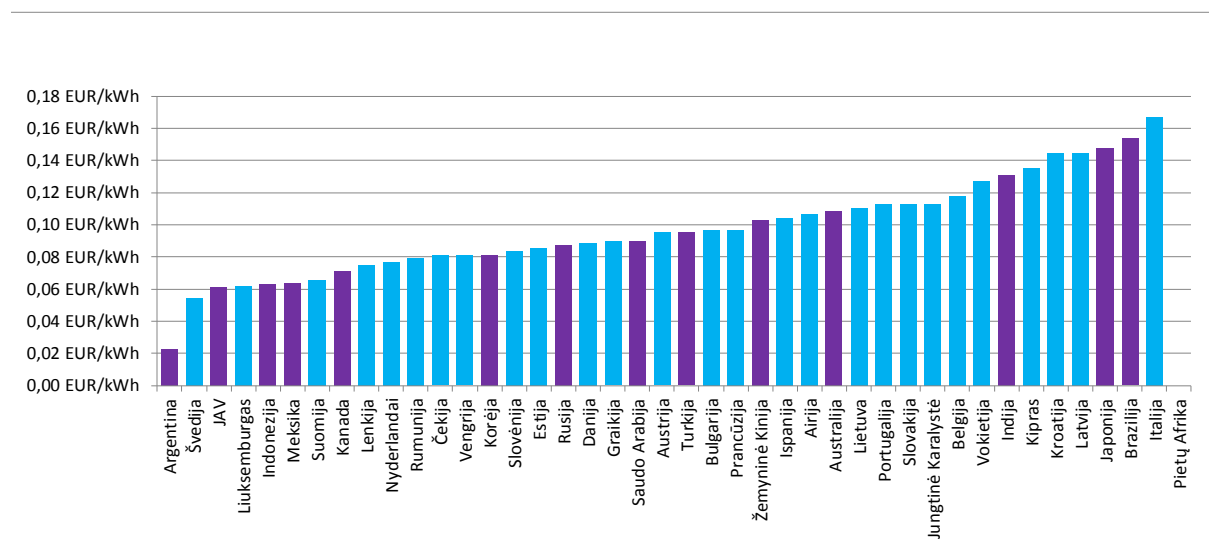
⁸ COM(2018) 796 „Tarptautinio euro vaidmens stiprinimas“.

⁹ Naujausi Eurostato duomenys apie namų ūkių išlaidas energijai (išskyrus transportą).

Gamybos sąnaudų dalį sudarančios energijos išlaidos 2008–2015 m. mažėjo didžiojoje daugumoje nagrinėtų sektorių (remiantis naujausiais turimais duomenimis), o labiausiai sumažėjo kai kuriuose energijai imliuose sektoriuose, tuo patvirtindamos ankstesnes 2016 m. ataskaitoje dėl energijos kainų ir išlaidų padarytas išvadas. 2010–2015 m. laikotarpiu visa nagrinėtų sektorių energijos išlaidų suma sumažėjo 8 proc. Ji sumažėjo nepaisant augančių kainų ir stabilios gamybos apimtys, o tai iš dalies lėmė pagerėję energijos vartojimo intensyvumo rodikliai. Didžiojoje daugumoje per paskutiniuosius metus nagrinėtų gamybos sektorių energijos išlaidos neprisidėjo prie bendrų gamybos sąnaudų didėjimo. Tačiau tai pasakytina ne apie visus energijai imlių sektorių pasektorius. Pavyzdžiui, 2017 m. pirminio aliuminio sektoriaus energijos išlaidos padidėjo ir sudarė 40 proc. visų gamybos sąnaudų.

Įvairūs nagrinėti sektoriai energiją vartoja nevienodai intensyviai ir tai priklauso nuo gamybos procesų. Apskritai energijos vartojimo intensyvumas sumažėjo plieno, naftos perdirbimo, popieriaus, sausumos transporto, elektros ir dujų, kituose kasybos ir žemės ūkio sektoriuose, padidėjo – cemento, grūdinių produktų, lentpjūvių ir cheminių medžiagų sektoriuose, išliko palyginti stabilus – energijai mažiau imliuose sektoriuose. Tačiau įvairių tam pačiam pramonės sektoriui priklausančių pasektorių rodikliai gali labai skirtis.

Nors skirtingose šalyse sunku surinkti palyginamus duomenis, atliekant Europos Komisijos inicijuotus tyrimus tam tikrus palyginimus pavyko parengti. Iš turimų sektorių duomenų matyti, kad gamybos sąnaudų dalį sudarančios energijos išlaidos ES paprastai buvo didesnės negu Azijoje (Japonijoje, Pietų Korėjoje), bet panašios kaip JAV (išskyrus aliuminį ir plieną, nes tuose sektoriuose energijos išlaidų dalis JAV yra mažesnė). Energijos vartojimo intensyvumas nagrinėtuose ES sektoriuose yra sistemingai mažesnis negu Kinijoje ir Turkijoje ir panašus kaip JAV, tačiau atskirų sektorių rodikliai labai skiriasi.



9 diagrama. 2016 m. pramoninių vartotojų elektros kainos ES ir G 20 šalyse. Šaltinis – IMD, Eurostatas, CEIC, ACCC

¹⁰ Tyrimas „Energy prices. Costs and subsidies and their impact on industry and households“ („Energijos kainos. Išlaidos, subsidijos ir jų poveikis pramonei ir namų ūkiams“), „Trinomics“ et al. (2018 m.).

Energijos vartojimo intensyvumo rodikliai ES pramonės sektoriuje labai pagerėjo, o gamybos sąnaudų dalį sudarančios energijos išlaidos pastaruoju metu sumažėjo. Tačiau kitų šalių pramonės sektoriai kartais veikia efektyviau už Europos pramonės sektorius, o kainų svyravimas rodo, kad įmonių energijos išlaidų rodikliai gali dar pablogėti. Iš tiesų, kadangi Japonijos ir Korėjos pramonės sektoriai moka didesnes energijos kainas, jie buvo priversti energiją vartoti efektyviau. Energiją gaminančios šalys (JAV, Rusija) energiją vartoja ne taip efektyviai. Kinija – išimtis. Taigi vėl matyti, kad didėjančios energijos kainos pačios gali būti paskata vartoti mažiau energijos ir didinti energijos vartojimo efektyvumą. Tačiau tam, kad būtų sukurtos palankesnės sąlygos įgyvendinti dabartinius siekius sumažinti pramonės priklausomybę nuo iškastinio kuro, reikalingi ne vien kainų signalai, bet ir papildomos priemonės. Tai gali būti reguliavimo arba finansinės priemonės, taigi valdžios sektoriaus intervenciniai veiksmai remiant pramonės inovacijas yra būtina energetikos pertvarkai skirtų politikos priemonių dalis.

4. VALDŽIOS SEKTORIAUS PAJAMOS IŠ ENERGIJOS MOKESČIŲ IR ENERGIJOS SUBSIDIJOS

VALDŽIOS SEKTORIAUS PAJAMOS IŠ ENERGIJOS MOKESČIŲ

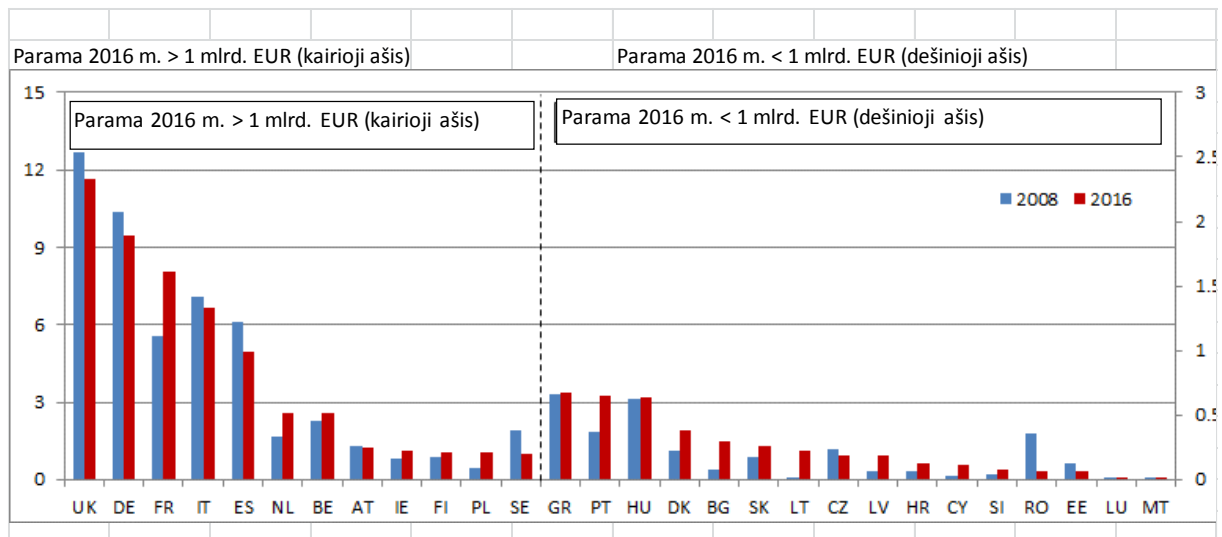
2016 m. ES valstybės narės surinko 280 mlrd. EUR energijos mokesčių, tai yra, energijos mokesčiai sudarė 4,7 proc. visų mokestinių pajamų. Santykinė pajamų iš energijos mokesčių dalis nuo 2008 m. ekonomikos krizės beveik nekito. Akcizai (daugiau kaip 80 proc. jų surenkama už naftos produktus) sudaro didžiausią energijos mokesčių dalį.

Svarbu pažymėti energijos mokesčių vaidmenį ekonomikoje. Pirma, iš jų surenkama nemažai pajamų į bendrąjį biudžetą, o pajamos yra svarbios ne vien fiskalinių suvaržymų laikotarpiams. Kadangi mokesčiai sudaro didelę energijos kainų dalį, jais galima švelninti iškastinio kuro kainų svyravimo poveikį; sušvelninus netikėtų kainų pokyčių poveikį, apsaugomi ir vartotojai, ir pramonė. Be to, energijos mokesčius ir rinkliavas galima panaudoti kainų signalams sustiprinti ir tam tikrai elgsenai stabdyti (pavyzdžiui, pernelyg intensyvių taršių arba dėl kitų priežasčių žalingų degalų vartojimą). Valdžios sektoriaus pajamas taip pat galima panaudoti tam tikram rinkos nepakankamumui mažinti subsidijuojant pageidaujamą plėtrą, pavyzdžiui, investuojant į sritis, kuriose kylantys uždaviniai (energijos) rinkos priemonėmis sprendžiami nepakankamai. Todėl valdžios sektoriaus renkami energijos mokesčiai ir rinkliavos bei pajamos ir energijos subsidijos yra susiję.

Kiekvienoje diskusijoje subsidijų klausimais svarbu pažymėti, kad yra nemažai pagrįstų priežasčių energetikos sektoriuje imtis intervencinių veiksmų ir šį sektorių remti finansinėmis arba reguliavimo priemonėmis, siekiant sumažinti netobulos rinkos spragas ir nubrėžti ilgalaikę strateginę kryptį, kai kitais būdais to padaryti negalima. Kaip jau buvo pažymėta, siekiant sumažinti priklausomybę nuo iškastinio kuro ir įgyvendinti energetikos pertvarką, naujų sektorių, medžiagų arba procesų inovacijų skatinimas yra labai pagrįstas. Tačiau taip pat gali būti, kad kai kurios subsidijos dėl pakitusių aplinkybių yra nebereikalingos arba pernelyg didelės. ES (ir G 20) ypač ragina panaikinti neveiksmingas iškastinio kuro subsidijas, nes jos trukdo užtikrinti perėjimą prie švarios energijos.

Apskritai Europos energijos subsidijos per pastarąjį laikotarpį padidėjo – nuo 148 mlrd. EUR 2008 m. iki 169 mlrd. EUR 2016 m. Didžiausia subsidijų dalis skiriama energetikos sektoriui (2016 m. skirta 102 mlrd. EUR), už jo rikiuojasi gyvenamųjų namų sektorius (24 mlrd. EUR), energijai imlus gamybos sektorius (18 mlrd. EUR) ir transporto sektorius (13 mlrd. EUR). Didėjimą lėmė didesnės atsinaujinančiosios energijos subsidijos – 2016 m. joms skirta 76 mlrd. EUR. 2008–2016 m. laikotarpiu sumažėjus anglies dioksido kainai ir sumažėjus sektorių, galinčių gauti nemokamus apyvartinius taršos leidimus, nemokamų ATL vertė sumažėjo nuo 41 iki 4 mlrd. EUR.

Laikantis Paryžiaus susitarimo, ES ir nacionaliniu lygmenimis, žinoma, imamasi įvairių priemonių siekiant sukurti palankesnes sąlygas priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimui ir inovacijoms į energetikos, būsto ir transporto sektorius. Tačiau nepaisant to ir tarptautinių įsipareigojimų, priimtų susitarus G20 ir G7, ES iškastinio kuro subsidijos nesumažėjo. Apskaičiuota, kad jos sieks 55 mlrd. EUR, vadinasi, įvairiuose sektoriuose jų lygis išliks beveik toks pat, tad tam, kad tokių subsidijų pamažu būtų atsisakyta, gali tekti griežtinti ES ir nacionalinę politiką. Remiantis turimais naujausio tarptautinio palyginimo duomenimis (2015 m. duomenys), ES nepriklausančiose šalyse iškastinio kuro subsidijos yra dar didesnės. Didžiausią iškastinio kuro subsidijų dalį sudaro subsidijos naftos produktams (daugiausia mokesčių sumažinimas).



10 diagrama. Finansinė parama ES iškastinio kuro sektoriams. Šaltinis – EK, „Trinomics“⁹

5. KAINOS, IŠLAIDOS IR INVESTICIJOS

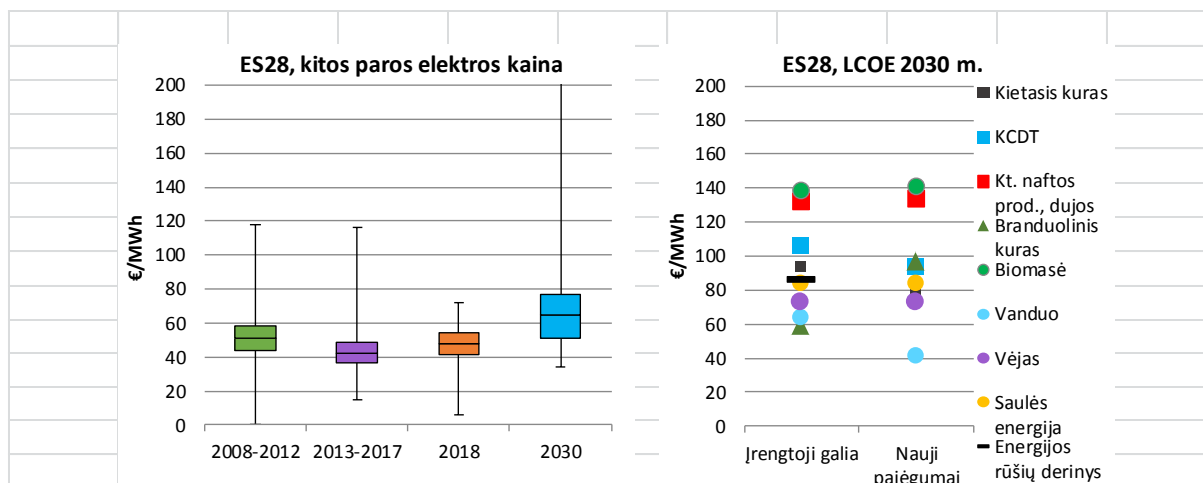
Iš to, kas išdėstyta pirmiau, matyti, kokią poveikį kainos daro energijos vartotojams, tačiau kitas svarbus aspektas yra kainų vaidmuo užtikrinant energijos įmonių pajamas išlaidoms padengti ir investicijoms finansuoti. Nepaisant kainų svyravimo ir didėjimo, iš augančios konkurencijos Europos energijos rinkoje, rinkos modelio trūkumų¹¹ ir poreikio įgyvendinti nemažai naujų investicijų matyti, kad pritraukti lėšų investicijoms rinkoje galima ne visada, o kainų ne visada pakanka išlaidoms padengti. Dėl to svarbu nagrinėti energijos ir kuro kainų tendencijas ir palyginti jas su investicijų į energetiką išlaidomis, ypač su bendromis išlygintomis energijos gamybos sąnaudomis (angl. *levelised cost of electricity*, LCOE), apimančiomis ir kapitalo, ir veiklos sąnaudas, kurias reikia padengti. Šiuo metu, kaip minėta pirmiau, elektros energijos gamintojams mokamos nemažos subsidijos, ypač atsinaujinančiosios energijos subsidijos ir išmokos pagal pajėgumo mechanizmą, o iš jų dengiamos investicinės sąnaudos, kurios nėra finansuojamos įprastais pagal dabartinę elektros energijos rinkos modelį sudaromais komerciniais sandoriais.

Nors investicijų į atsinaujinančiosios energijos gamybą poreikis vis didėja, tokio pobūdžio technologijų sąnaudos mažėja. Kartu tikimasi, kad Europos elektros energijos rinka ims veikti sklandžiau, taip pat tikimasi pasiekti vis geresnių rezultatų energijos saugojimo ir paklausos valdymo¹² srityse, dėl to per artimiausią dešimtmetį rinkoje surenkamų pajamų vis dažniau pakaks visoms su naujais pajėgumais susijusioms investicinėms sąnaudoms ar daugumai jų padengti. Tuo tarpu iš iškastinio kuro kainų, kapitalo sąnaudų, išlaidų dėl išmetamo anglies dioksido ir mažesnio apkrovos koeficiento prognozių matyti, kad ateityje investicijomis į iškastinį kurą deginančias elektrines padengti (išlygintinas) iškastinį kurą deginančių elektrinių sąnaudas bus vis sunkiau.

¹¹ Žr. pakoreguotų elektros energijos rinkos taisyklių poveikio vertinimą (Rinkos modelio iniciatyva):

https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/mdi_impact_assessment_main_report_for_publication.pdf.

¹² Didesni saugojimo pajėgumai ir lankstesnė paklausa padės koreguoti kainas: visų pirma, atsiradus kintamų atsinaujinančiųjų energijos išteklių pertekliui, kainos didės ir taip bus sumažintas kainų mažinimo poveikis, pasireiškiantis, kai vis daugiau energijos pagaminama panaudojant vėjo ir saulės išteklius, o kintamos gamybos sąnaudos abiem atvejais būna artimos nuliui.



11 diagrama. ES 28 elektros kainos ir išlaidos. Šaltinis – „Platts“, METIS (2030 m.) (kairioji diagrama); (dešinioji diagrama) PRIMES

1 pastaba. Diagramose parodytas pasirinktu laikotarpiu nustatytas mažiausias lygis (apatinis brūkšnelis), pirmasis kvartilis (žemesnioji vertikalė), mediana (juoda linija), trečiasis kvartilis (viršutinė vertikalė) ir didžiausias lygis (viršutinis brūkšnelis).

2 pastaba. Kad pavyzdys būtų aiškesnis, kairiojoje diagramoje pasirinkta 200 EUR/MWh viršutinė riba¹³.

3 pastaba. Šioje diagramoje neatsižvelgta į saugojimo ir papildomų energetikos tinklų jungčių išlaidas.

4 pastaba. Ankstesnių laikotarpių kainos atitinka dabartines kainas eurai, 2030 m. vertės atitinka 2013 m. kainas eurai. Kainų ir išlaidų reikšmės atitinka ES 28 vidurkį.

Elektros paklausa pamažu augant, o iškastinio kuro technologijų parkui senstant, numatoma, kad ateityje elektros kainos bus panašios į daugelio atsinaujinančiosios energijos technologijų kainas. Vadinasi, tam, kad būtų galima investuoti į brandžiausias atsinaujinančiosios energijos technologijas, rinkos kainas papildančios valstybės paramos reikės mažiau (arba jos nereikės apskritai).

6. IŠVADA

Šioje ataskaitoje paaiškinta, kaip skirtingose įvairių degalų rinkose kainos įvairiais būdais didėja ir mažėja. Iškastinio kuro rinkose kainas daugiausia lemia pasaulinės jėgos arba jos yra nustatomos pasaulio regionuose, atsižvelgiant į veiksnius, kurių negalime kontroliuoti. Pasaulinės naftos kainos kyla ir krinta atsižvelgiant į OPEC, Artimųjų Rytų, Pietų Amerikos ir JAV gamybos pokyčius, dujų kainos gali kisti kartu su naftos kainomis, jų pokyčius taip pat gali lemti nauji atradimai arba nauji Europos rinkas pasiekę ištekliai šaltiniai. ES gaminamos elektros (vis didesnė jos dalis pagaminama naudojant vietos atsinaujinančiuosius energijos išteklius) kaina nustatoma pagal rezervinio kuro – dažnai tai būna iškastinis kuras, pavyzdžiui, dujos – kainą. Tokia kainų priklausomybė ne tik turi padarinių namų ūkiams ir įmonėms, bet ir daro platesnio masto poveikį ES prekybos balansui ir makroekonominiams veiklos rezultatams.

¹³ Momentinių kainų prognozės nėra galutinės, faktinės kainos priklausys nuo įvairių veiksnių, kuriuos sunku prognozuoti, įskaitant oro sąlygas ar nenumatytus įvykius, turinčius įtakos elektros tinklui.

ES į susiklosčiusią padėtį reaguoja keliais lygmenimis. Pirma, kuriama bendroji rinka padeda ES apsisaugoti nuo pavienės valstybės nares veikiančio kainų svyravimo. Energetikos tinklų jungtys, (srauto priešinga kryptimi) dujotiekiai arba SGD terminalai, taip pat susietos rinkos, dinaminė kainodara, lankstumas ir valstybių narių tarpusavio prekybos plėtra suteikia apsaugą nuo tarptautinių kainų šuolių. Iš vis didėjančios bendros valstybių narių kainų konvergencijos matyti, kad pastangos duoda rezultatų. Antroji valstybių narių atsakomoji priemonė – mokesčiai. Gana nemažais elektros ir naftos produktų mokesčiais ir rinkliavomis švelninamas kainų didėjimo poveikis, be to, valdžios sektorius iš jų surenka pajamų. Šios pajamos panaudojamos bendroms valdžios sektoriaus išlaidoms padengti, investicijoms į energetikos sektorių finansuoti siekiant pereiti prie švarios energijos, iš jų taip pat skiriama parama mažas pajamas gaunantiems namų ūkiams arba nesąžiningą tarptautinę konkurenciją patiriančioms įmonėms. Didinamomis anglies dioksido kainomis taip pat galima sustiprinti kainų signalus ir paskatinti daugiau investuoti į atsinaujinančiuosius energijos išteklius, o iškastinio kuro subsidijos – atvirkščiai – skatina priešingą elgseną ir riziką, kurios stabdo reikalingas investicijas ir skatina energijos švaistymą.

Trečioji ES atsakomoji priemonė yra tai, kad dėmesys sutelkiamas į namų ūkių ir įmonių energijos išlaidas, o ne vieneto kainą. Sprendžiant įperkamumo klausimus, svarbios būtent bendros išlaidos, o nagrinėjant išlaidas dėmesys krypsta į vartojimą. Galimybės paveikti kainas yra ribotos, tačiau galimybėmis koreguoti – mažinti – vartojimą pasinaudoti lengva, taip pat galima pasinaudoti galimybėmis keisti mūsų vartojamos energijos rūšis. Būtent šiuo atžvilgiu ES tikslai didinti energijos tiekimo saugumą, spręsti klimato kaitos problemas ir skatinti inovacijas naujuose sektoriuose tampa bendru siekiu. Energijos vartojimo efektyvumo priemonės, kurias pirmiausia pradėjo taikyti verslo sektorius (kainų pokyčiams jautresnės įmonės), Europos įmonėms padėjo tapti efektyviausiais energiją vartojančiomis įmonėmis pasaulyje. Tačiau skirtingose valstybėse narėse energijos vartojimo efektyvumas ir intensyvumas skiriasi, tad įmonės, ypač MVĮ, dar gali stengtis energiją vartoti efektyviau. Nors nemažai priemonių jau imtasi, energijai imliems pramonės sektoriams kyla didesnių uždavinių. Tačiau net ir šie pramonės sektoriai rengia planus, kaip mažinti iškastinio kuro vartojimą ir ekonomiškai efektyviai kurti anglies dioksido neišskiriančias medžiagas bei gamybos procesus. Siekiant sukurti palankesnes sąlygas namų ūkiams iš esmės sumažinti suvartojamą energijos kiekį, įgyvendinama įvairi ES politika ir priemonės (ES įmonės taip pat yra skatinamos kurti augančiai pasaulinei rinkai skirtas naujas medžiagas, procesus ir paslaugas).

Atsinaujinančiosios energijos vartojimo augimas taip pat tiesiogiai padeda švelninti ir mažinti nepastovių iškastinio kuro kainų ir valiutos kurso rizikos daromą neigiamą poveikį. Taigi plačių užmojų atsinaujinančiosios energijos ir energijos vartojimo efektyvumo tikslai, kuriuos neseniai susitarta pasiekti iki 2030 m., padės sumažinti ES priklausomybę nuo iškastinio kuro importo ir pažeidžiamumą dėl iškastinio kuro kainų šuolių bei neapibrėžtumo. Kartu investicijomis į energijos vartojimo efektyvumo didinimą ir atsinaujinančiąją energiją ES padedama laikytis Paryžiaus susitarimo ir skatinamos inovacijos, kurios yra reikalingos energetikos pertvarkai įgyvendinti.

Ketvirtoji šioje ataskaitoje nagrinėta ES atsakomoji priemonė – ES investicijų į energetiką strategija. Tobulinant rinkų modelį rinkos tampa dinamiškesnės, lankstesnės ir – svarbiausia – jose atsiranda daugiau galimybių finansuoti reikalingas investicijas (energijos taupymo ir atsinaujinančiosios energijos srityse) iš rinkoje gaunamų pajamų, o ne valdžios sektoriaus skiriamos paramos. Be to, ES finansinėmis priemonėmis ir ES tvarių finansų iniciatyva pasaulines kapitalo rinkas siekiama kreipti nauja linkme, kad didėtų suvokimas, jog reikia investuoti į mažai anglies dioksido išskiriančias technologijas ir infrastruktūros bei paslaugų

įmones, reikalingas energetikos pertvarkai įgyvendinti, taigi ir kurti tam palankesnes sąlygas. Tad sukurta patikima sistema: nuo nacionalinių mokesčių iki ES energetikos, klimato ir kapitalo rinkų politikos, kuria užtikrinama efektyvi Europos energijos kainų ir išlaidų raida, deranti su siekiu visiems užtikrinti įperkamą ir tvarią energiją.